УДК 373.2.037.1(075.8)

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-1(339)-2-183-190

Биков Іван Вікторович,

директор ПП ЗОШ «Майбуття» I–III ступенів (м. Одеса),
аспірант кафедри педагогіки, психології і методики фізичного виховання
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна.

intensiv3000@meta.ua

<https://orcid.org/0000-0001-7790-337X>

НАУКОВІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ НАВЧАННЯ РУХОВИХ ДІЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Оновлення соціальних процесів в Україні викликало потребу у перегляді стану існуючої системи професійної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку.

В умовах інтенсивного розвитку суспільного дошкільного виховання, особливого значення набуває необхідність удосконалення професійної підготовки педагогів, які зможуть кваліфіковано керувати складним процесом виховання дітей дошкільного віку. Розбудова системи освіти пов'язана з підвищенням вимог до рівня теоретичної та професійно-педагогічної підготовки, до особистості вихователя дітей дошкільного віку.

Формування основних рухів людини відбувається в дошкільному віці і продовжує вдосконалюватися протягом всього життя шляхом нагромадження індивідуального досвіду.

Навчання рухових дій дітей в дошкільному віці досліджували вітчизняні вчені: Н. Денисенко (Денисенко, 2007), О. Запорожець (Запорожець, 1986), О. Курок (Курок, 2003). Зарубіжний дослідник В. Булкін досліджував рухову діяльність як складову частину поняття організації, змісту і мети фізичного виховання і спорту (Булкін, 1996); О. Вайн (Вайн, 1991) – спортивну техніку; А. Крестовніков (Крестовніков, 1961) – основи теорії рухових навичок та ін.

Вважаємо недостатньо вивченими процеси організації навчання рухових дій дітей дошкільного віку.

Формулювання мети статті – проаналізувати погляди вітчизняних та зарубіжних науковців на важливі аспекти навчання рухових дій дітей дошкільного віку.

Методологія базується на загальних принципах та базових сучасних положеннях педагогічної науки, психології, культури здоров'я, і відображає взаємозв'язок методологічних підходів до вивчення процесу навчання рухових дій дітей дошкільного віку.

Для досягнення мети було використано такі *методи*: аналіз і узагальнення науково-методичних літературних джерел; узагальнення й систематизація теоретичних наукових даних, застосованих із метою з'ясування стану та розроблення досліджуваної проблеми; прогнозування й систематизація змісту процесу навчання рухових дій дітей дошкільного віку.

Дослідження Н. Денисенко (Денисенко, 2007), О. Запорожця (Запорожець, 1986), О. Курка (Курук, 2003) свідчать про те, що завдяки високій пластичності нервової системи основні рухи легко засвоюються дітьми. Тому навчання рухових дій дітей необхідно починати з дошкільного віку і цей аспект є важливим у професійній підготовці майбутнього вихователя як на рівні бакалаврату, так й магістратури.

Маємо розглянути сутність та зміст понять: «діяльність», «рухова діяльність», «рухова дія», вважаючи, що від чіткого уявлення сутності, змісту цих тісно взаємопов'язаних понять залежить успіх вирішення поставлених у даному дослідженні завдань. Відповідно до теорії пізнання сутність повинна відображати глибокі зв'язки, відносини, внутрішні закони, що визначають основні риси і тенденції розвитку даного положення.

Саме широке філософське визначення діяльності – це спосіб існування людини і суспільства в цілому. «Діяльність – специфічна людська форма відносин до навколишнього світу, зміст якої складає його доцільна зміна і перетворення в інтересах людей умова співіснування суспільства. Діяльність – включає в себе мету, засоби, результат і сам процес» (Бутан&Уруський, 2001).

На конкретно науковому – психологічному – рівні «під діяльністю мається на увазі сукупність процесів реального буття людини, опосередкованих свідомим відображенням» (Гончаренко, 1997). Також, маємо стверджувати, що саме діяльність несе в собі ті внутрішні протиріччя і трансформації, які породжують людську психіку, виступаючи, у свою чергу, в якості умови здійснення діяльності. Вона є первинною по відношенню, як до суб'єкта, так і до предмета діяльності. І суб'єкт, і об'єкт як би «відокремлюються» в процесі діяльності, виділяються з неї. Головний канал розвитку суб'єкта – інтеріоризація – переклад форм зовнішньої матеріально – чуттєвої діяльності у внутрішній план.

Основною характеристикою діяльності є її предметність. Під предметом мається на увазі не просто природний об'єкт, а предмет культури, в якому зафіксований певний суспільно вироблений спосіб дії з ним. І цей спосіб відтворюється кожного разу, коли здійснюється предметна діяльність. Також важлива характеристика діяльності – її соціальна, суспільно-історична природа. Самостійно відкрити форми діяльності з предметами людина не може. Це відбувається за допомогою інших людей, які демонструють зразки діяльності і включають людину у спільну діяльність.

Вітчизняні та зарубіжні науковці доводять, що діяльність завжди носить опосередкований характер. У ролі засобів виступають знаряддя, матеріальні предмети, знаки, символи (інтеріоризовані, внутрішні засоби) та спілкування з іншими людьми. Здійснюючи будь-який акт діяльності, ми реалізуємо в ньому певне ставлення до інших людей, якщо вони навіть реально і не присутні в момент вчинення діяльності. Людська діяльність завжди цілеспрямована, підпорядкована меті як свідомо уявному запланованому результату, досягнення якого вона служить. Мета спрямовує діяльність і коригує її хід. Зауважимо, що діяльність завжди носить продуктивний характер, тобто її результатом є перетворення, як у зовнішньому світі, так і в самій людині, її знаннях, мотивах, здібностях. «Діяльність у всіх випадках являє собою акт, ініційований суб'єктом, а не запускається зовнішнім впливом. Тому діяльність не сукупність реакцій, а система дій, об'єднаних в єдине ціле мотивом, який її спонукає. Мотив – це те, заради чого здійснюється діяльність, він визначає сенс того, що робить людина» (Гогунов&Мартьянов, 2002).

Рухова діяльність є складовою частиною поняття організації, змісту і мети фізичного виховання і спорту. Поняття рухова діяльність означає ті фізичні вправи, які виконуються за певними правилами для досягнення певної мети. Зарубіжний дослідник В. Булкін стверджує, що: «Рухова діяльність – це ансамбль рухових дій, включених в систему організуючих ідей, правил і форм з метою досягнення певного адаптаційного ефекту організму людини і вдосконалення динаміки цього процесу» (Булкін, 1996).

Важливим вважаємо те, що рухову дію в науковій літературі ряд вчених визначає як сукупність рухових актів, спеціально організованих у систему єдиного цілого для вирішення специфічних завдань в рамках рухової діяльності людини. Фізичні вправи є руховими діями, що мають специфічні ефекти їх застосування. Вони можуть визначати «комплекс ефектів, що досягаються шляхом рухової діяльності у процесі фізичного виховання і спорту» (Булкін, 1996). На нашу думку найбільш повне визначення цього поняття дає В. Коренберг. Він доводить, що рухова дія – «це попередньо програмно забезпечена рухова активність суб'єкта, спрямована на програмну зміну або збереження деякого зовнішнього або внутрішнього компонента (фрагмента) біомеханічної ситуації для досягнення попередньо сформованої рухової мети цієї дії як компонента загальної мети завдання, а через неї – діяльнісної мети». Як підкреслює сам автор: визначення відноситься до рухової дії, а не до її статичної моделі.

Для нашої статті необхідною якісною характеристикою рухової дії, на формування якої націлена навчальна діяльність вихователя, є техніка її виконання. Нині технікою фізичних вправ прийнято вважати «ті способи виконання рухових дій (їхня організація), з допомогою яких рухове завдання вирішується з відносно більшою ефективністю»

(Сущенко, 2003). Крім того, маємо стверджувати, що існують і такі поняття, як: основа техніки, провідні ланки, деталі технік.

В своїх дослідженнях маємо спиратися на роботу О. Вайна, який під загальним терміном «спортивна техніка» розуміє: «функціональну систему рухів спортсмена, за допомогою якої він перетворює свої рухові і розумові якості, а також і конституційні особливості в спортивний результат» (Вайн, 1991).

Вітчизняні та зарубіжні вчені виділяють два рівня володіння способами вирішення рухових завдань, тобто руховими діями – це рівні уміння та навичок. Рухові уміння і навички є функціональні утворення (своєрідні форми управління рухами), що виникають у процесі засвоєння рухових дій. Спочатку дія засвоюється на рівні уміння, потім на рівні досвіду. «Рухове уміння характеризується таким ступенем оволодіння технікою дії, яке відрізняється підвищеною концентрацією уваги на змісті операцій і нестабільними засобами розв'язання рухової задачі, рухове уміння можна охарактеризувати як таку ступінь оволодіння технікою дії, при якій управління рухами відбувається автоматизовано і дії відрізняються високою міцністю» (Ляшенко, 1982).

Основними видами рухових навичок людини є навички, набуті під час виконання різних фізичних вправ, у тому числі основних рухів (ходьби, бігу, стрибків, метання, лазіння) (Вільчковський, 1985). Зазначимо, що основи теорії рухових навичок розроблені зарубіжним науковцем А. Крестовніковим (Крестовніков, 1961), котрий на основі багаточисленних спостережень дійшов висновку, що рухова навичка є системою позитивних і негативних умовних рефлексів. Погоджуємося з його твердженням, що «в процесі утворення динамічного стереотипу рухової навички можна умовно виділити три фази, кожна з яких має свої особливості: фазу іррадіації нервових процесів, фазу їх концентрації й фазу стабілізації динамічного стереотипу» (Кузьміна&Реан, 1993). Дане положення експериментально підтверджено у працях О. Курка (Курок, 2003).

Видатний вчений І. Сеченов висловив гіпотезу, яка теж підтверджена експериментально і покладена в основу теорії психічної регуляції рухів: у рухах зароджуються елементи думки. Специфічною особливістю людських рухів і дій є їх свідомий і цілеспрямований характер. Діючи, людина пізнає світ, пізнаючи його – діє. Ідеї І. Сеченова (Бутан&Уруський, 2001) про рефлекторну природу рухів і праці П. Лесгафта (Лесгафт, 1990) в галузі психології рухів стали вихідними у створенні психології фізичного виховання в наш час.

Аналіз поглядів вітчизняних науковців на важливі аспекти навчання рухових дій дітей дошкільного віку дозволив дійти наступних висновків. 1. Навчання дошкільників рухів є складним освітнім процесом, під час якого діти під керівництвом вихователя набувають потрібний руховий досвід. 2. Пріоритетною є діяльність вихователя, який планує, організовує і практично здійснює викладання освітнього

матеріалу. 3. Важливим завданням закладів вищої освіти є підготовка висококваліфікованого вихователя, який на належному рівні виконуватиме професійні обов'язки в процесі навчання рухових дій дітей дошкільного віку.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо особливості професійної спрямованості майбутніх вихователів на розвиток рухових навичок у дітей дошкільного віку.

Список використаної літератури

- 1. Булкин В. А.** Основные понятия и термины физической культуры и спорта. Санкт-Петербург: РГПУ им. А. И. Герцена, 1996. 48 с.
- 2. Вайн А. А.** О методологии исследований спортивной техники. *Принципиальные вопросы кинезиологии спорта: сборник научных трудов.* Малаховка: МОГИФК, 1991. С. 96–101.
- 3. Вильчковский Э. С.** Исследование формирования основных двигательных навыков у детей дошкольного возраста в процессе физического воспитания: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харьков, 1985. 265 с.
- 4. Гогунев Е. Н., Мартыанов Б. И.** Психология физического воспитания и спорта: учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. Москва: Академия, 2002. 288 с.
- 5. Гончаренко С. У.** Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 374 с.
- 6. Денисенко Н.** Освітній процес має бути здоров'язберезувальним: про оздоровчу спрямованість навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах. *Дошкільне виховання.* 2007. № 7. С. 8–10.
- 7. Запорожец А. В.** Развитие произвольных движений. Избранные психологические труды. Москва: Педагогика, 1986. Т. II. 296 с.
- 8. Крестовников А. М.** Очерки по физиологии физических упражнений. Москва: Физкультура и спорт, 1961. 529 с.
- 9. Кузьмина Н. В., Реан А. А.** Профессионализм педагогической деятельности. Санкт-Петербург: Питер, 1993. 172 с.
- 10. Курок О. І.** Методичні аспекти навчання дітей (старшого дошкільного віку) рухових дій з м'ячем. *Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки.* Глухів: ГДПУ, 2003. Вип. 2. С. 16–23.
- 11. Лесгафт П. Ф.** Вибрані педагогічні твори. Укладач І. М. Решетень. Київ, 1990. 388 с.
- 12. Ляшенко А. И.** Физиологические особенности детей дошкольного возраста. Київ: Радянська школа, 1982. 151 с.
- 13. Словник** психолого-педагогічних термінів і понять (на допомогу працівнику сільської школи); уклад.: Ю. В. Бутан, В. І. Уруський. Тернопіль: Токіппо, 2001. 179 с.
- 14. Смирнов С. Д.** Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности. Москва: Аспект Пресс, 1995. 267 с.
- 15. Сущенко Л. П.** Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект): монографія. Запоріжжя: Запорізький державний університет, 2003. 442 с.

References

- 1. Bulkin, V. A.** (1996). Osnovnye ponjatija i terminy fizicheskoy kul'tury i sporta [Basic concepts and terms of physical culture and sports]. Saint-Peterburg: RGPU imeni A. I. Gercena [in Russian].
- 2. Vajn, A. A.** (1991). O metodologii issledovaniy sportivnoy tekhniki [On the methodology of sports technique research]. *Principial'nye voprosy kineziologii sporta – Fundamental issues of sports kinesiology*. (pp. 96-101). Malahovka: MOGIFK [in Russian].
- 3. Vil'chkovskij, E. S.** (1985). Issledovanie formirovaniya osnovnyh dvigatel'nyh navykov u detej doshkol'nogo vozrasta v processe fizicheskogo vospitaniya [Study of the formation of basic motor skills in preschool children in the process of physical education]. *Candidate's thesis*. Har'kov [in Russian].
- 4. Gogunov, E. N., & Mart'janov, B. I.** (2002). Psihologija fizicheskogo vospitaniya i sporta [Psychology of physical education and sports]. Moscow: Akademija [in Russian].
- 5. Honcharenko, S. U.** (1997). Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- 6. Denysenko, N.** (2007). Osvitnii protses maie buty zdoroviazberezhuvnym: pro ozdorovchu spriamovanist navchalno-vykhovnoho protsesu v doshkilnykh navchalnykh zakladiv [The educational process should be health-preserving: about the health orientation of the educational process in preschool educational institutions]. *Doshkilne vykhovannia – Preschool education*, 7, 8-10 [in Ukrainian].
- 7. Zaporozhec, A. V.** (1986). Razvitie proizvol'nyh dvizhenij. Izbrannye psihologicheskie trudy [The development of voluntary movements. Selected psychological works]. Vols. II. Moscow: Pedagogika [in Russian].
- 8. Krestovnikov, A. M.** (1961). Ocherki po fiziologii fizicheskikh uprazhnenij [Essays on Exercise Physiology]. Moscow: Fizkul'tura i sport [in Russian].
- 9. Kuz'mina, N. V., & Rean, A. A.** (1993). Professionalizm pedagogicheskoy dejatel'nosti [Professionalism of teaching activities]. Saint-Peterburg: Piter [in Russian].
- 10. Kurok, O. I.** (2003). Metodychni aspekty navchannia ditei (starshoho doshkilnogo viku) rukhovykh dii z miachem [Methodical aspects of teaching children (senior preschool age) motor actions with a ball]. *Visnyk Hlukhivskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya: Pedahohichni nauky – Bulletin of Glukhiv State Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences*. (Vols. 2), (pp. 16-23). Hlukhiv: HDPU [in Ukrainian].
- 11. Leshaft, P. F.** (1990). Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works]. Eds.: I. M. Resheten. Kyiv [in Ukrainian].
- 12. Ljashenko, A. I.** (1982). Fiziologicheskie osobennosti detej doshkol'nogo vozrasta [Physiological features of preschool children]. Kyiv: Radianska shkola [in Russian].
- 13. Butan, Yu. V., & Uruskyi, V. I.** (Eds.). (2001). Slovnyk psykholoho-pedahohichnykh terminiv i poniat (na dopomohu pratsivnyku silskoi shkoly) [Dictionary of psychological and pedagogical terms and concepts (to help an employee of a rural school)]. Ternopil: Tokippo [in Ukrainian].
- 14. Smirnov, S. D.** (1995). Pedagogika i psihologija vysshego obrazovaniya: ot dejatel'nosti k lichnosti [Pedagogy and psychology of higher education: from activity to personality]. Moscow: Aspekt Press [in Russian].

15. Sushhenko, L. P. (2003). Profesiina pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia ta sportu (teoretyko-metodolohichniy aspekt) [Professional training of future specialists in physical education and sports (theoretical and methodological aspect)]. Zaporizhzhia: Zaporizkyi derzhavnyi universytet [in Ukrainian].

Биков І. В. Наукові інтерпретації навчання рухових дій дітей дошкільного віку

У статті проаналізовано погляди вітчизняних та зарубіжних науковців на важливі аспекти навчання рухових дій дітей дошкільного віку. Схарактеризовано навчання дошкільників рухів як складний освітній процес, під час якого діти під керівництвом вихователя набувають потрібний руховий досвід. Представлено завдання закладів вищої освіти як підготовку висококваліфікованого вихователя, який на належному рівні виконуватиме професійні обов'язки в процесі навчання рухових дій дітей дошкільного віку. Розкрито сутність та зміст понять «діяльність», «рухова діяльність», «рухова дія». Визначено, що необхідною якісною характеристикою рухової дії, на формування якої націлена навчальна діяльність вихователя, є техніка її виконання. Основними видами рухових навичок людини є навички, набуті під час виконання різних фізичних вправ, у тому числі основних рухів (ходьби, бігу, стрибків, метання, лазіння).

Ключові слова: рухові дії, діти дошкільного віку, вихователі, рухова діяльність, навчання.

Быков И. В. Научные интерпретации обучения двигательным действиям детей дошкольного возраста

В статье проанализированы взгляды отечественных и зарубежных ученых на важные аспекты обучения двигательным действиям детей дошкольного возраста. Охарактеризовано обучение дошкольников движениям как сложный образовательный процесс, во время которого дети под руководством воспитателя приобретают нужный двигательный опыт. Представлены задачи высших учебных заведений как подготовку высококвалифицированного воспитателя, который на должном уровне выполняет профессиональные обязанности в процессе обучения двигательным действиям детей дошкольного возраста. Раскрыта сущность и содержание понятий «деятельность», «двигательная деятельность», «двигательное действие». Определено, что необходимой качественной характеристикой двигательного действия, на формирование которого нацелена учебная деятельность воспитателя, является техника ее выполнения. Основными видами двигательных навыков человека являются навыки, приобретенные во время выполнения различных физических упражнений, в том числе основных движений (ходьбы, бега, прыжков, метания, лазания).

Ключевые слова: двигательные действия, дети дошкольного возраста, воспитатели, двигательная деятельность, обучение.

Bykov I. Scientific Interpretations of Learning Motor Actions of Preschool Children

The article analyzes the views of domestic and foreign scientists on important aspects of learning motor actions of preschool children. Preschoolers' movement movements are characterized as a complex educational process, during which children under the guidance of an educator acquire the necessary motor experience. The task of higher education institutions is presented as the training of a highly qualified educator who will perform professional duties at the appropriate level in the process of teaching motor actions to preschool children. The essence and content of the concepts «activity», «motor activity», «motor action» are revealed. It is determined that the necessary qualitative characteristic of motor action, the formation of which is aimed at the educational activities of the educator, is the technique of its implementation. The main types of motor skills are skills acquired during various physical exercises, including basic movements (walking, running, jumping, throwing, climbing).

Conclusions. 1. Teaching preschoolers movements is a complex educational process, during which children under the guidance of an educator gain the necessary motor experience. 2. Priority is given to the activity of an educator who plans, organizes and practically carries out the teaching of educational material. 3. An important task of higher education institutions is to train a highly qualified educator who will perform professional duties at the appropriate level in the process of teaching motor actions to preschool children.

Key words: motor actions, preschool children, educators, motor activity, training.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2021 р.

Прийнято до друку 26.03.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Грищенко С.